

APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA URBANA D'ULLDECONA (EL MONTSIÀ)

Francesc Itarte i Vericat

A- INTRODUCCIÓ

La comunicació que presentem en aquest XXIII Col·loqui de la Societat d'Onomàstica és un resum d'un treball més extens, que hem hagut d'abreujar per tal d'ajustar-nos a les limitacions d'espai marcades. L'objectiu inicial del treball és inventariar els carrers, les places i altres indrets menors actuals de la vila d'Ulldecona, cercant reflectir tant la seua situació geogràfica com la seua història i contribuir a la toponímia urbana de la vila, tot fent referència a les variacions produïdes pel que fa a la nomenclatura en el que portem de segle.

Comencem aquest treball agrupant els noms dels carrers i places actuals tenint-ne en compte el contingut semàntic. Acabem presentant la relació de la totalitat dels topònims urbans seguint un ordre alfabètic fent-hi constar els diferents canvis oficials soferts, els noms populars, així com d'altres informacions que hem recollit a l'entorn de cada topònim.

B- LES PRINCIPALS ÈPOQUES DE CANVI EN LA TOPONÍMIA URBANA

La vila d'Ulldecona, al llarg del segle que estem a punt de finalitzar, ha sofert diversos canvis en el nomenclàtor dels seus carrers. Gairebé sempre, aquests canvis han estat provocats per motius polítics o de canvi de règim. Les variacions més importants pel que fa a toponímia urbana les podem resumir en quatre èpoques o moments molt concrets. Són aquestes:

1r - L'any 1933, durant el règim republicà. El canvi del nomenclàtor d'alguns dels carrers es va produir a petició de la denominada "Comissió delegada de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana d'Ulldecona" coneguda com

“la Protectora”.

2n- L'any 1936, durant el període revolucionari i immediatament després del 18 de juliol, en plena Guerra Civil i en uns moments marcadament revolucionaris i antireligiosos, van ser substituïts els noms de 23 carrers de la localitat. El projecte va ser iniciat pel Comitè Antifeixista local adduint raons que els carrers “estiguen més amb consonància amb l'esperit revolucionari actual”. La data en què va ser aprovat el canvi pel Consell Municipal va ser el 20 de novembre de 1936.

3r - L'any 1940, un cop acabada la Guerra Civil i sota el mandat de l'alcalde Agustí Juan Camps, la Gestora Municipal d'Ulldecona, en sessió del dia 11 de setembre va acordar aprovar una nova denominació atès que, “durante el dominio marxista, los elementos rojos procedieron a quitar de las calles los nombres de los santos y otros de tradicional respeto para la población, sustituyéndolos por otros que eran un insulto a la Patria y a la Religión”.

4t - El darrer canvi en profunditat en la denominació dels carrers va coincidir altre cop amb un altre canvi de règim polític, aquesta vegada amb l'arribada del primer ajuntament democràtic, essent batlle Jaume Antich i Balada.

C- FONTS DOCUMENTALS CONSULTADES

El material que hem seleccionat per aprofundir en l'estudi dels topònims urbans d'Ulldecona abraça diverses fonts d'informació. Les abreviatures utilitzades amb més freqüència són aquestes:

AHM Arxiu Històric Municipal d'Ulldecona

LL.369 Lligall 369 de l'AHM d'Ulldecona que porta per títol: “*Toponímia: Rotulaciones calles y núcleos de población, año 1932 a 1940*”.

LL. 362 Lligall 362 de l'AHM d'Ulldecona que conserva papers d'*Obres Públiques* entre els anys 1896 a 1929”.

Capsa 122 AHM d'Ulldecona que conté el llibre del cadastre de 1742.

Rev. Ulld. Revista d'Informació *Ulldecona* des del núm. 1 de setembre de 1964 fins al núm. 5, de febrer de 1997. Inclou el denominat *Informatiu de l'Ajuntament*.

Rev. C. M. Revista *Comarca del Montsià-Noticiero Ulldeconense* del núm.1(abril de 1980), II època, al núm.98 (setembre 1993).

Act. Actes -sessió ordinària- dels plens municipals d'Ulldecona.

Pl. 1886 Plànol de 1886. Es conserva emmarcat i penjat de la paret del 1r pis de

les dependències municipals. El plànol va signat per Bonifacio Elies (mestre d'obres) el 8 de maig de 1886 i l'alcalde Ramon Adell.

Pl. 1947 Plànol de 1947. Plànol general d'Uldecona que es pot trobar a les pàg. 8 i 9 del llibre *Memòria de la gestió municipal durante el periodo de 15 de abril de 1938 al 31 de diciembre de 1946*. Impremta Sugrañes, Tarragona, 1947.

D- CLASSIFICACIÓ DELS TOPÒNIMS

1. ANTROPÒNIMS

1.1. Antropònims locals: Noms de places i carrers de persones, fills de la vila o de qui, sense ser uldeconenc de naixement, per la seua vinculació a la població ha incidit directament en el seu transcurs històric. *Carrers:* Germana Josepa, Miquel Querol, Vicent Aubà, Domingo Forcadell, Sans Borja, Mossèn Mulet, Baró de Purroi, Mestre Vilar, Pere Galés, Carles Valmaña, Escultor Querol, Adell, Pare Palau, Tinent Ferré, Salvador Vidal, Mestre Moreira, Gonçal Yvars, Montcada, Mestre Hierro, Mestre Guarch i Ramon Salomón. *Places:* Sales i Ferré.

1.2. Antropònims forans: Noms de places i carrers de persones rellevants de la política i cultura catalanes o espanyoles de tots els temps. *Carrers:* Rocafort, A. Goicoechea, Entença, General Cabrera, Comte Berenguer, Colom, Jacint Verdaguer, Bruc, Almogàvers, Roger de Llúria, Muntaner, Doctor Robert, Cardenal Vidal i Barraquer, Cardenal Gomà, Guifré I, General Prim, Alfons d'Aragó, Rusiñol, Roger de Flor, Clavé, Comte Montemolín, Balmes, Aribau, Felip II, Jaume I i Ramon Llull.

2. EL TERRENY

2.1 Situació topogràfica. *Carrers:* Alba, Migdia i Sol.

2.2 Antics camins o de direcció. *Carrers:* Mar, Ermita, Castell. *Carreteres:* de Godall, de la Sénia

3. CONSTRUCCIONS I/O ORGANITZACIÓ DEL TERRITORI:

Record de l'antiga organització del poble i els que esmenten construccions existents o que ja han desaparegut. *Carrers*: Orfeó, Major, Vallàs, Mercat, Encomanda, Frares, Escorxador Vell, Calvari, Murada de dalt, Murada de baix. *Passeig*: de l'Estació. *Avinguda*: de les Escoles. *Places*: Església.

4. HAGIOTOPONÍMIA - Referència a sants o invocacions religioses. *Carrers*: Sant Pasqual, Ntra. Senyora del Carme, Sant Jaume, Sant Antoni, Sant Josep, Ntra. Senyora de la Pietat, Miracle, Sant Vicent, Santa Bàrbara, Sant Cristòfol, Ntra. Senyora del Pilar, Sant Lluc, Sants Màrtirs, Puríssima i Santa Teresa.

5. TOPÒNIMS CONSTRUÏTS SOBRE UNA ALTRE TOPÒNIM- *Carrers*: València, Galícia, Aragó, Montsià, Amposta, Barcelona, Roquetes, Maestrat i Navarra. *Places*: Catalunya, Espanya.

6. SITUACIONS POLÍTIQUES - *Avingudes*: Generalitat, Constitució. *Places*: Diputació.

7- ACTIVITATS ECONÒMIQUES O GREMIALS- *Carrer*: Comerç.

E- INVENTARI DE LA TOPONÍMIA URBANA D'ULLDECONA

Els topònims que presentem a continuació són presentats en ordre alfabètic segons l'actual nomenclatura.

Carrers, places i avingudes d'Ulldecona

Carrer d'Adell: Al plànol de 1886 forma part del carrer del Roser. L'any 1933 agafa el nom de Ramon Adell que havia estat alcalde de la vila entre 1882 i 1890. No ha sofert altre canvi.

Carrer d'Alba: A principis de segle es deia Travessera de l'Alba. L'any 1933 pren el nom de carrer de Sol i Ortega, que fou un distingit republicà fill de Reus i l'any 1940, amb el nou règim, agafa el nom de carrer d'Alba amb el qual ens ha arribat fins avui.

Carrer d'Alfons d'Aragó: L'any 1933 començava a formar-se i se li adjudicà aquest nom dient que “ Alfons d'Aragó féu cessió de l'ús i aprofitament de les aigües del riu Cenja a l'Orde de Sant Joan de Jerusalem, la qual Orde, a la vegada les atorgà als pobladors d'Ulldecona”.Des d'aquell any no ha sofert canvis.

Carrer dels Almogàvers: Va agafar aquest nom l'any 1933 i l'ha mantingut fins

avui.

Carrer d'Amposta: És un carrer relativament nou. Amb aquest nom ja figura l'any 1988. No podem precisar la data en què va ser aprovada aquesta denominació.

Carrer d'Antonio Goicoechea: Al plànol de l'any 1886 apareix formant part del carrer Sant Jaume. L'any 1933 agafà el nom de Pau Claris. El règim franquista el va substituir pel d'Antonio Goicoechea, el monàrquic alfonsí autoritarista que va conspirar contra la República en dues ocasions, en el fracassat pronunciament del general Sanjurjo i en el de juliol de 1936. Sembla estrany com el nom d'aquest personatge encara perdure en la toponímia urbana d'Ulldecona.

Carrer d'Aragó: L'any 1886 es deia de la *Huerta* i així es va mantenir fins a l'any 1933. Aquest darrer any se li va canviar pel de Guimerà, en honor al poeta català. Amb el franquisme serà carrer *Aragón*.

Carrer d'Aribau: Antigament formava part del carrer de Sant Cristòfor. A partir de 1933 és quan agafa el cognom d'Aribau, l'escriptor català del segle XIX. Aquell any es commemorava el primer centenari de la seua obra *Oda a la Pàtria*.

Carrer de Balmes: En el plànol de 1886 no apareix ni tampoc se'n preveu l'obertura. L'any 1933 se l'identifica com a Travessera del Roser i es dirà carrer de Milà i Fontanals. Durant el franquisme, l'any 1940, agafa el nom actual.

Carrer de Barcelona: L'any 1884 havia de dir-se de Constantí, en memòria del baró de Purroi, propietari que va cedir els terrenys del “Huerto de la Cruz, camino de Tortosa”(AHM, LL. d'actes, sessió de 20-12-1884). Aquest nom no va ser respectat i va aparèixer en el plànol de 1886 com a carrer de Barcelona. Una primera ampliació del carrer va ser aprovada l'any 1965 i l'últim tram va ser urbanitzat l'any 1994, any de quinquennals.

Carrer del Baró de Purroi: Prengué aquest nom l'any 1884 a petició de la Excma. Sra. Luisa Dara i Zamora, baronessa de Purroi i “propietaria del Huerto de la Cruz, camino de Tortosa, considerando el título nobiliario de la hoy poseedora del vínculo” la qual havia cedit els terrenys. L'any 1936 va ser substituït pel de Ramón y Cajal i l'any 1940 recupera el nom primitiu.

Carrer del Bruc: Al plànol de 1886 apareix com a Travessera de Santa Bàrbara. L'any 1933 és quan agafa l'actual nom.

Carrer del Calvari: Fins a les acaballes del segle XIX en aquest indret havia estat ubicat el calvari de la població. Al plànol de 1886 apareix com a carrer de la Salut, l'any 1933 agafa el de carrer d'Alcalà Zamora i l'any 1936 el d'avinguda de Catalunya. L'any 1940 un nou canvi el converteix en *Avenida de Garcia Valiño*: “por ser él quien mandaba las fuerzas que liberaron este pueblo el dia 15 de abril de 1938”. El nom popular, l'actual, va ser recuperat amb la democràcia.

Carrer del Cardenal Gomà: L'any 1886 només és un projecte que es bateja al

plànol amb el nom de carrer de la Llibertat. En els canvis del anys 1933 i 1936 aquest nom va ser respectat. L'any 1940 agafa el nom de cardenal Gomà, el qual havia mort aquell mateix any. El cardenal Gomà, *primado de España*, va ser el principal suport de l'església espanyola en favor de l'aixecament militar de 1936 contra la República. Amb l'arribada de la democràcia s'ha mantingut inexplicablement.

Carrer del Cardenal Vidal i Barraquer: En els plànols dels anys 1886 i de 1947 apareix com una prolongació del carrer de la Puríssima. La part alta del carrer va urbanitzar-se l'any 1969 i va prendre el nom de Gobernador Fernández. El primer consistori democràtic el va rebatejar amb el nom que avui coneixem.

Carrer de Carles Valmaña: És un carrer relativament nou. L'estudi per a la seua parcel·lació i urbanització va ser aprovat l'any 1981, l'any de la mort d'aquell fill predilecte d'Uldecona D.Carlos Valmaña Fabra.

Carrer del Carme: Al Cadastre de 1742 apareix amb el nom de carrer de Ramon Homedes. Al plànol de 1886 ja es carrer de Ntra. Senyora del Carme. L'any 1936 es va dir carrer de Colldeforns i va recuperar el nom de carrer del Carme l'any 1940.

Carrer del Castell: El seu traçat com a camí que s'encamina cap al castell ja apareix al plànol del francès de l'any 1812. Desconeixem l'època en què va agafar la denominació oficial. L'any 1973 quan es enquitranar ja duia aquest nom.

Plaça de Catalunya: En el ple municipal del dia 22 de desembre de 1965 es proposà batejar per primer cop: "la plaza en donde comienza la Avda. del Alcalde Ruiz, será la Plaza de la Paz Española". Amb la democràcia va ser rebatejada amb el nom que ara porta. El projecte d'urbanització va ser aprovat l'any 1989.

Carrer de Clavé: Fins a l'any 1933 havia estat una prolongació del carrer dels Sants Màrtirs. Aquell any va agafar el nom del fundador del les corals catalanes i l'ha mantingut fins avui.

Carrer de Colom: Situat extramurs, l'any 1933 es començava a formar en front del llavors escorxadador municipal (avui Casa de la Cultura). Aquell any fou batejat amb el nom del descobridor d'Amèrica. No ha patit cap altre canvi de nomenclatura.

Carrer del Comerç: Amb aquest nom ja figura en el plànol de l'any 1886. L'any 1933 l'Ajuntament va concedir-li el nom de carrer de Figueras en homenatge al que fou president de la I República espanyola. L'any 1940, li va ser canviat pel nom de Legión Cóndor i l'any 1979 es recuperà el nom primitiu.

Carrer del Comte Berenguer: L'any 1886 apareix formant part del carrer del Lavadero. L'any 1933 agafa el nom de Comte Berenguer i ja no ha sofert cap altre canvi.

Carrer del Comte Montemolín: L'any 1968 es quan es projecta i s'obre el

carrer i es va construir durant successius consistoris. L'any 1973 encara es donaven llicències d'obres.

Avinguda de la Constitució: Durant un temps va ser coneguda com a Camí vell de les escoles. Les primeres cases construïdes eren considerades com una prolongació del llavors carrer Wifredo. Durant el primer consistori democràtic agafa l'actual nom.

Plaça de la Diputació: La gent gran la denomina “La Mera de la bàscula”. L'any 1933 se li va dir plaça de Francesc Macià. Durant el franquisme es diu “de los Mártires de la Tradición”. El nom de plaça de la Diputació l'agafa l'any 1986 en reconeixement pel finançament de les obres de l'actual Casa de la Cultura.

Carrer de Domingo Forcadell: Antigament formava part del carrer de Sant Jaume. L'any 1933 es quan agafa el nom del general carlí, fill il·lustre d'Ulldecona. El novembre de 1936 va ser substituït pel de Joaquim Maurin i amb el primer ajuntament franquista es recupera el nom actual. Popularment és el carrer dels Tamarits.

Carrer del Doctor Robert: L'any 1933 el carrer de Canaletas que apareixia al plànol de l'any 1886 es va dir del Doctor Robert. No ha patit cap canvi des d'aquell any.

Carrer de l'Encomanda: Antigament era la continuació del carrer dels Sants Màrtirs. L'any 1933 agafa l'actual nom per estar-hi ubicada la casa coneguda com de l'Encomanda, residència oficial del comanador de l'orde de Sant Joan. No ha patit altres canvis.

Carrer d'Entença: L'any 1886 era carrer Estrella. A partir de l'any 1933 agafa el nom actual. La urbanització entre el carrer de Guifré i el carrer Clavé va fer-se l'any 1950.

Carrer de l'Ermita: L'obertura d'aquest carrer es va produir l'any 1965: “ampliación y prolongación de las calles Barcelona y Roger de Flor hasta el cruce de las mismas”. (Rev. *Ulldecona* núm.8,1965)

Avinguda de les Escoles: L'any 1933 s'havia previst de formar una plaça al davant mateix del grup escolar que havia de dir-se plaça de Catalunya. Aquell projecte no va arribar a ser realitat. Es va urbanitzar durant l'any 1994.

Carrer de l'Escorxador Vell: Popularment és el carrer dels “Cuernos” i també del “Matadero vell” perquè és on antigament hi havia l'escorxador públic. L'any 1933 va canviar el nom de travessera de la Puríssima per “Matadero vell”. L'any 1936 es va canviar per “Doctor Ferran” i el franquisme recupera el nom tradicional.

Carrer de l'Escultor Querol: Popularment és el carrer del Violí. L'actual nom el prengué l'any 1933. Abans havia estat una prolongació del carrer Puríssima. Agustí Querol fou un famós escultor que nasqué a Tortosa fill de pares d'Ulldecona.

Plaça de l'Església: L'any 1886 apareix com a plaça de la Constitució. El canvis

de l'any 1933 no el van afectar, en canvi, l'any 1940 se li adjudica el de “Plaza del Alcázar de Toledo”. Amb l'arribada de la democràcia agafa el de plaça de l'Església.

Plaça d'Espanya: L'any 1886 s'havia dit plaça del Comerç, als anys 30 plaça de la República i amb el franquisme “plaza de España”. Popularment és la “plaça de l'Estació”. L'artístic sortidor, obra de l'artista local Joaquim Guarch Ferré, lo Capeller, va ser inaugurat el 18 d'octubre de 1942.

Passeig de l'Estació: Amb el traçat de la via fèrria la part de Tortosa era coneguda per “Les Eres dels pobres” o “Sequieta”. Durant el període republicà tot el passeig es va dir avinguda de la República. Acabada la Guerra Civil, el “paseo de l'estació” com es diu al poble, va ser dedicat a Calvo Sotelo. Durant el mandat de l'alcalde Forcadell, la meitat de passeig de la banda de Tortosa es va dir “Paseo de Alfredo Les” i amb Jaume Antich d'alcalde s'unifica altre cop com a passeig de l'Estació.

Carrer de Felip II: Carrer situat a l'eixample de la vila. Possiblement agafà aquest nom durant la dècada dels anys 70.

Carrer dels Frares: L'any 1933 es va dir així al que era un tram del carrer de la Pietat, lloc conegut per “placeta dels Flares”. L'any 1936 es va acordar canviar-li el nom pel de Carles Marx. Amb el franquisme s'anul·là aquest darrer canvi.

Carrer de Galícia: Com a carrer Ponent (plànol de 1886) va ser respectat l'any 1933. L'any 1936 es canvià per Ignasi Iglésias. L'any 1940 torna a ser rebatejat, aquesta vegada amb el nom de Galícia, perquè va ser el “Cuerpo del Ejército de Galicia” les tropes franquistes que van ocupar aquestes comarques.

Carrer del General Cabrera: Obertura projectada l'any 1965 i realitzada l'any 1968 “se consiguió la urbanización de un sector completamente cerrado sin perspectivas de ensanchamiento, (...) facilitaba y protegía el acceso de la población infantil al Colegio de las Carmelitas” (*Rev. Comarca del Montsià*, núm. 6)

Carrer del General Prim: Fins a l'any 1933 formava part del carrer de Sant Domènec. Aquell any passa a ser del general Prim.

Avinguda de la Generalitat: La seua obertura va ser aprovada l'any 1932 essent alcalde Vicent Querol. El projecte era previst com una prolongació del carrer de la Salut (avui Calvari). A començament de 1933 l'avinguda era ja finalitzada. Durant anys va ser el “camí nou de les escoles”. L'any 1933 va rebre el nom de Rambla de les Corts Catalanes. “L'obertura d'aquest carrer ha volgut la història que coincidís amb l'obertura del Parlament català”. Amb el franquisme es digué Rambla de l'Alcalde Ruiz. Amb la democràcia esdevingué primerament avinguda d'O'Callaghan i l'any 1990 avinguda de la Generalitat.

Carrer de la Germana Josepa: La dècada dels anys 1970 es va construir la primera edificació, els “pisos de Martí”. Va rebre el nom de Germana Josepa, una monja carmelita del convent d'Uldecona que va impartir classes entre els

anys 1920-1930.

Carretera de Godall: Antic camí o carretera que porta a la població veïna de Godall. L'any 1886 apareix com a carrer "Sierra". L'any 1933 se li va dir "14 d'abril" recordant la proclamació de la II República i amb el franquisme "15 de abril" per ser aquesta data de l'any 1938 quan van arribar les tropes franquistes de Garcia Valiño a la població. Amb la democràcia es canvià pel de carretera de Godall.

Carrer de Gonçal Yvars: És un dels noms més recents amb què s'ha designat un carrer. Va ser aprovat en sessió de 6 de maig de 1996. L'ulldaconenc Gonçal Yvars va sortir elegit diputat al Parlament de Catalunya a les eleccions de l'any 1932.

Carrer de Guifré: El segle passat era conegut com a carrer del Molí, atès que allí funcionava el molí fariner de Vicent Bonet Vidal, lo tio Naranco. L'any 1933 va agafar el nom de carrer de "Guifré I" en honor a Guifré el Pilós. L'any 1940, es va castellanitzar el nom, "Wifredo el Velloso" i el primer consistori democràtic recuperà el nom catalanitzat.

Carrer de Jacint Verdager: És el carrer de Sant Domènech del segle passat. Amb tota probabilitat portava aquest nom per l'antic convent dels Dominics. Va canviar pel nom de Mossèn Cinto Verdager l'any 1933 i l'any 1940 se substituïeu per Jacinto.

Carrer de Jaume I: L'any 1933 es decidí de posar aquest nom al llavors tram del Santa Teresa que tenia la sortida al carrer de Guifré. S'ha mantingut invariable des d'aquell any.

Carrer del Maestrat: Es formà durant el mandat de l'alcalde Ramon Forcadell. L'any 1972 encara s'estaven autoritzant obres a l'indret (Rev. *Ulldecona*, núm. 6, novembre de 1972).

Carrer Major: Al cadastre de l'any 1742 apareix com a carrer Major. L'any 1829 es denominava Mayor de Jovellar. En el plànol de 1886 apareix com a carrer Major i manté el nom en les modificacions de 1933 i de 1936. Durant el franquisme es denominà "Avenida del Generalísimo Franco" i amb la democràcia tornà a ser carrer Major.

Carrer del Mar: Amb aquest nom figura l'any 1886. Posteriorment seria el carrer de Manuel Sales. L'any 1933 es manté amb aquesta darrera denominació. L'any 1940 es digué de José Antonio Primo de Rivera i amb la democràcia tornà a ser carrer del Mar. Aquest carrer va ser una via oberta en direcció al mar fins que va ser tapat per la via del ferrocarril l'any 1984.

Carrer del Martell: El nom popular és la seua versió castellana: "Martillo". L'any 1886 ja figura amb aquest nom i el canvia pel de "Joaquim Costa" amb l'arribada de la II República. Amb el franquisme es recuperà el nom de "Martillo" i el primer consistori democràtic el catalanitzà.

Carrer del Mercat: Antigament era un tram de la Travessera de Santa Bàrbara.